

แนวความคิดบางประการเกี่ยวกับเหตุการณ์และปัจจัยซึ่งจะนำไปสู่
การเกิดปฏิวัติ รัฐประหาร หรือกบฏในประเทศไทย

มูลเหตุของการเกิดการปฏิวัติ รัฐประหาร หรือกบฏโดยทั่ว ๆ ไป

ได้มีผู้อธิบายสาเหตุของการปฏิวัติ ไว้ต่าง ๆ กัน กล่าวคือ อริสโตเติล (Aristotle) ถือว่า "การปฏิวัติทุกครั้งมีสาเหตุใหญ่มาจากความปรารถนาความเสมอภาค... แต่ไม่ใช่ความรู้สึกดังกล่าวเพียงอย่างเดียว ที่จะทำให้คนเราปฏิวัติ สิ่งทีกระตุ้นให้เกิดการปฏิวัตินั้น ได้แก่ความต้องการที่มีลักษณะสากลบางประการ" อริสโตเติลกล่าวว่า สิ่งซึ่งเป็นวัตถุประสงค์ของการปฏิวัตินั้นได้แก่ผลประโยชน์และเกียรติยศ และสิ่งตรงข้ามอันได้แก่การสูญเสียผลประโยชน์ หรือการเสื่อมเสียเกียรติ หรือการต้องสูญเสียทรัพย์สินของตนเองหรือญาติมิตรก็ได้"

สำหรับ เออร์เนสต์ บาร์เกอร์ (Ernest Barker) ได้ให้คำนิยามสาเหตุของการปฏิวัติไว้ว่า "การปฏิวัติมักจะมีสาเหตุสามเหตุ คือความไม่เสมอภาคหรืออยู่ผิดธรรมดาในระบบการเมือง การมีความหวังผลประโยชน์ในอนาคต และการฉวยโอกาสที่อำนวย"

^๑ คำว่าปฏิวัติ (Revolution) และการกบฏ (Seditious) Aristotle มักใช้คำสองคำนี้สลับแทนกัน เสมือนเป็นเหตุการณ์ที่เหมือนกัน ดู, ลิซิต จีร์เวคิน, "การเปรียบเทียบระหว่างทฤษฎีปฏิวัติของอริสโตเติล และทฤษฎีสมาชิกใหม่" รัฐศาสตร์สาร, (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๖ กันยายน - ธันวาคม พ.ศ.๒๕๑๖), หน้า ๒๒ - ๒๓ และ, Barker, Ernest. (ed. and trans.), The Politics of Aristotle, (1962), Book., V and Barker, Ernest. The Political Thought of Plato and Aristotle, (1959). pp. 486 - 487

^๒ สมบัติ จันทรวงศ์, "สิทธิในการปฏิวัติของอริสโตเติล" รัฐศาสตร์สาร, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๗ - ๘

^๓ Bluhm, William T., Theories of the Political System : Classics of Political Thought and Modern Political Analysis, (Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, N.J., 1971), p. 140

^๔ Barger, Ernest, The Political Thought..., p. 488 อ้างโดย, ลิซิต จีร์เวคิน, เรื่องเดิม, หน้า ๒๘

ดร. สมบัติ จันทรวงศ์ ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการปฏิวัติซึ่งมีรากฐานอยู่บนความเชื่อถึงเรื่องสิทธิและความเท่าเทียมกันของบุคคลตามธรรมชาติ^๕ ตามทฤษฎีนี้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิที่จะปฏิวัติ เมื่อผู้ปกครองของตนปฏิบัติอันเป็นการขัดข้องตกลงที่ผู้ใต้ปกครองยินยอมเอาไว้ กล่าวคือ ไม่ได้ทำการปกครองเพื่อพิทักษ์สิทธิต่อชีวิต เสรีภาพ และการแสวงหาความสุขของบุคคล ดังนั้นการปฏิวัติทุกครั้งจึงชอบด้วยเหตุผลเสมอ ตราบเท่าที่มันเป็นการปฏิวัติเพื่อพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของตน และในเมื่อสิทธิเสรีภาพอันเป็นสิ่งซึ่งรัฐจะต้องพิทักษ์รักษานี้ก็เป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่แล้ว สิทธิในการปฏิวัติจึงเป็นของมนุษย์ทุกคนโดยไม่จำกัด^๖

ส่วน ฮันนาห์ อเรนคท์ (Hannah Arendt) ได้กล่าวถึงมูลเหตุในความหมายที่ว่า " ต่อกำหนดประวัติศาสตร์ของการปฏิวัติ คือการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ "^๗

ในขณะที่ คาร์ล เจ. ฟรีดริช (Karl J. Friedrich) อธิบายว่า^๘ " มูลฐานสำคัญของการปฏิวัติ คือการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมของสังคม ... และเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่ที่จะต้องอำนวยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ไม่ใช่ป้องกันการเปลี่ยนแปลง และต้องไม่ใช่อันจำกัดอยู่เพียงขอบเขตทางการเมือง (Limited Revolution) แต่ต้องเป็นการปฏิวัติอันยิ่งใหญ่ (Great Revolution) คือเป็นการเปลี่ยนแปลงอันกว้างขวางต่อชีวิตมนุษย์ทุกด้านทุกแห่งทุกมุม เช่นการปฏิวัติฝรั่งเศสเป็นการปฏิวัติต่อพื้นฐานทุกด้านทางวัฒนธรรม เศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ... และเห็นด้วยว่าการปฏิวัติในโลกปัจจุบันเป็นการหาทางอันเหมาะสมเพื่อภาวะที่ดีของสังคม"

^๕ สมบัติ จันทรวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๘

^๖ ทฤษฎีนี้ปรากฏให้เห็นชัดที่สุดในคำประกาศอิสรภาพของชาวอาณานิคมอเมริกัน เมื่อทำสงครามเอกราชกับอังกฤษ โดยผู้ร่างคำประกาศอิสรภาพได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดของ จอห์น ล็อก (John Locke)

^๗ ู, สมบัติ จันทรวงศ์, "มนุษย์กับการปฏิวัติ" กถหมาย, (หนังสือของคณะกรรมการจัดงานวันพีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๘๓ - ๘๕

^๘ Arendt, Hannah. On Revolution? (New York : The Viking Press, 1965), p.21

^๙ Friedrich, Karl J. An Introduction to Political Theory, (New York : Harper and Row, 1957), pp.29 - 42 อ้างโดย ชุมพร สังขปรีชา, "การปฏิวัติ" รัฐศาสตร์ ๑๔, (กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๘๕

และ Crane Brinton โดสรูปผลของการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับเหตุการณ์ก่อนหน้าการปฏิวัติอังกฤษ ปี ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) เปรียบเทียบกับการปฏิวัติในสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. ๑๗๗๖ (พ.ศ. ๒๓๑๙) การปฏิวัติฝรั่งเศส ปี ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๓๓๒) และการปฏิวัติรัสเซีย ในปี ค.ศ. ๑๙๑๗ (พ.ศ. ๒๔๖๐) ว่ามีสภาพที่มีลักษณะเดียวกัน ดังต่อไปนี้คือ^{๑๐}

๑. มีความเป็นศัตรูและความรู้สึกขมขื่นในกันและกันระหว่างชนชั้น
๒. ชนชั้นปัญญาชนเริ่มหันเหความภักดี
๓. กลไกการปกครองของรัฐบาลขาดประสิทธิภาพ
๔. ชนชั้นผู้นำเก่าเริ่มขาดความเชื่อมั่นตนเอง และหมดความศรัทธาใน

ประเพณีหรือแบบอย่างที่มีสมาชิกในชนชั้นเดียวกันประพฤติ ฯลฯ หรือไปเข้าเป็นสมาชิกกับฝ่ายตรงข้าม

วิสุทธิ โพรซิแทน ให้ความเห็นว่า "ไทม์สเริ่มแรกของการปฏิวัติ คือความไม่สงบในสังคม ซึ่งมีเพิ่มขึ้นอยู่เรื่อย ๆ โดยไม่ทันสังเกต ... และถ้าไม่ได้รับการแก้ไขก็จะเพิ่มขึ้นเรื่อยไป อันเนื่องจาก ... พวกเขาต้องการการยอมรับจากสังคมมากยิ่งขึ้น ต้องการเสรีภาพมากขึ้น ต้องการการควบคุมรัฐบาลมากกว่าที่เคยเป็น ต้องการควบคุมกลไกอื่น ๆ ทางสังคมเพิ่มขึ้น และเมื่อพวกเขาไม่ได้รับสิ่งเหล่านี้เท่าที่พวกเขาต้องการ พวกเขาก็จะไม่พอใจ และพากันวิพากษ์วิจารณ์และพร้อมกันนั้นก็คิดอ่านจะทำการปฏิวัติล้มล้างสิ่งที่ไม่พึงปรารถนาทั้งหลายเหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม ความไม่พอใจที่พัฒนาเป็นเวลานานพอสมควร จนถึงจุดที่กลุ่มชนที่ถูกกดขี่มีความเป็นอยู่กระตือรือร้น และเกิดความไม่พอใจอย่างรุนแรงในสภาพสังคมที่เป็นอยู่ อาจจะไม่นำไปสู่การปฏิวัติเสมอไป ถ้ามีมาตรการแก้ไขและป้องกันอย่างเหมาะสมจากกลุ่มคนที่มีอำนาจในการปกครองประเทศ หรือจากกลุ่มชนผู้ซึ่งอยู่ในภาวะที่จะแก้ไขได้

แม้กระนั้นการปฏิวัติจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน ถ้ามีเหตุการณ์สองอย่างเกิดขึ้น นั่นคือ การที่บรรดาปัญญาชนทั้งหลาย (Intellectuals) เสื่อมคลายความจงรักภักดีของตนที่มีต่อรัฐบาลลง ปัญญาชนพวกนี้ได้แก่ เหล่านักเรียน นักประพันธ์ อาจารย์มหาวิทยาลัย ศิลปิน ครู พระ หรือบุคคลใด ๆ ที่สามารถชักจูงให้มหาชนคล้อยตามได้

๑๐

Brinton, Crane. The Anatomy of Revolution, (New York : Alfred A.

Knopf, Inc. and Random House, Inc 1965), pp. 250 - 251

๑๑ วิสุทธิ โพรซิแทน, เรื่องเดิม, หน้า ๘ - ๑๑

เหตุการณ์อีกอย่างหนึ่งคือความไม่พอใจอย่างมากและอย่างรุนแรงยาวนานของประชาชนต่อรัฐบาล

เหตุการณ์ทั้งสองอย่างนี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน กล่าวคือ บรรดาปัญญาชนที่พากันเสื่อมความนิยมในรัฐบาลจะพากันใช้เทคนิคต่าง ๆ จูงใจให้ประชาชนเกิดความไม่พอใจใต้ง่าย ๆ ความไม่พอใจของประชาชนจะสะสมไปเรื่อย ๆ คราใดที่ยังมีการเร่งเร้าจูงใจจากบรรดาปัญญาชนเหล่านี้ ในตอนแรกความไม่พอใจของประชาชนต่อสภาพสังคมที่เป็นอยู่ จะมีในกลุ่มประชาชนจำนวนน้อยก่อน แล้วจึงจะค่อย ๆ ขยายใหญ่และกว้างขวางครอบคลุมไปถึงประชาชนทั่วทั้งประเทศ เมื่อความไม่พอใจมีมากจนไม่สามารถจะทนทานได้ต่อไปการปฏิวัติก็จะเกิดขึ้น"

และ ชาลเมอร์ส จอห์นสัน (Chalmers Johnson) ^{๑๒} กล่าวว่า "การปฏิวัติเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมแบบหนึ่ง อันเกิดจากแรงกดดันทั้งภายนอกหรือภายในระบบเพื่อให้เกิดภาวะสมดุลขึ้นในระบบสังคม, และแรงกดดันทั้งสองอย่างเรียกว่ามูลเหตุแห่งการปฏิวัติ

แรงกดดันอันเป็นมูลเหตุนี้จะทำให้เกิดการปฏิวัติขึ้นเมื่อระบบสังคมล้มเหลวในการปฏิบัติหน้าที่ของมันทวีสูงขึ้นจากเดิม (Multiple dysfunction) จนท่วมท้นมากมายเกินความสามารถที่จะใช้วิธีการเก่าตามประเพณีมาแต่เดิม หรือใช้วิธีที่สังคมใช้กันอยู่เป็นประจำในการแก้ไขปัญหามาได้ จึงได้ใช้กำลังรุนแรงในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงภาวะบกพร่องในหน้าที่ของสังคม ประกอบกับมูลเหตุสำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ การที่ผู้นำหัวแข็งไม่ยอมประนีประนอมแก้ไขภาวะบกพร่องในหน้าที่สังคมต่าง ๆ มุงรักษาอำนาจและสถานะเดิมของตน (Elite Intransigency) จึงเป็นเหตุสำคัญอันหนึ่งให้มีการโค่นล้มผู้นำระบบเก่าเสีย นักปฏิวัติอาจจะเป็นผู้นำในวงการหรือนอกวงการของระบอบก็ได้"

กล่าวโดยสรุปแล้ว การปฏิวัติรัฐประหารทั่ว ๆ ไปและโดยเฉพาะอย่างการเกิดปฏิวัติอังกฤษ ในปี ค.ศ. ๑๖๘๘ การปฏิวัติสหรัฐอเมริกา ในปี ค.ศ. ๑๗๗๖ การปฏิวัติฝรั่งเศส ในปี ค.ศ. ๑๗๘๙ การปฏิวัติรัสเซีย ในปี ค.ศ. ๑๙๑๗ และการปฏิวัติจีน ในปี ค.ศ. ๑๙๔๙ ซึ่งจัดว่าเป็นการปฏิวัติที่ยิ่งใหญ่และมีความสำคัญสำหรับโลก ล้วนแต่เป็นการต่อสู้ของกลุ่มชนด้วยความหวังที่

๑๒

Johnson, Chalmers. Revolution and the Social System. Mover Institution

Studies, No. 3 (Stanford : Mover Institution, 1964), pp. 3 - 22

อาจโดย, ชุมพร สังขปริชา, เรืองเคิม, หน้า ๕๐ - ๕๑

จะได้รับผลประโยชน์ในอนาคต (ภายหลังจากทำปฏิวัติสำเร็จแล้ว) โดยที่โอกาสหรือสภาพการณ์ทางการเมืองในขณะนั้นเอื้ออำนวยและเปิดโอกาสให้กระทำการเพื่อพิทักษ์สิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และความยุติธรรมในสังคม ทั้งนี้เป็นการทำไปโดยมีอุดมการณ์ (Ideology) เป็นหลัก เพื่อให้เกิดภาวะในสังคมที่ดีกว่าเดิม มีการสร้างสรรค์ความเป็นระเบียบในทางการเมืองและสังคม อันจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างกว้างขวางต่อชีวิตของประชาชนในชาตินั้น ๆ ในทุก ๆ ด้าน และทุกแง่มุมเป็นส่วนรวม รวมทั้งเพื่อขจัดความเสื่อมโทรมที่ได้เกิดขึ้นทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมด้วย

ส่วนการปฏิวัติรัฐประหารหรือกบฏที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ไม่มีลักษณะดังที่กล่าวมา แต่ได้เกิดขึ้นและเป็นไปในลักษณะของการทำรัฐประหาร (Coup d'Etat) หรือยึดอำนาจการปกครอง มากกว่าจะเป็นการปฏิวัติซึ่งหมายถึงการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม โดยฉับพลันและภายในระยะเวลาสั้น ๆ จึงนับว่าแตกต่างกับเหตุการณทางการเมืองที่เกิดขึ้นในประเทศไทย ดังจะได้อธิบายถึงมูลเหตุต่อไป

มูลเหตุของการเกิดปฏิวัติรัฐประหาร และกบฏในประเทศไทย

จากเหตุการณ์ทางการเมืองนับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ จนถึงปัจจุบัน พอสรุปสาเหตุได้ดังนี้ คือ

๑. เกิดจากการได้รับอิทธิพลและแนวความคิดเกี่ยวกับการปฏิวัติ (Revolution) และการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง (Political Change) จากประเทศทางตะวันตก ซึ่งขณะนั้นกำลังตื่นตัวนิยมมีการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้โดยผ่านทางนักเรียนไทยที่ไปศึกษา ณ ประเทศในยุโรปและสหรัฐอเมริกา เป็นผู้รับเข้ามาเผยแพร่ เป็นผลทำให้เกิดคณะบุคคลที่มีอุดมการณ์ทางการเมืองแตกต่างและไม่อาจเข้ากันได้กับผู้นปกครองประเทศ ซึ่งยังคงใช้ระบอบการปกครองแบบเดิม ทำให้เกิดเป็นข้อขัดแย้ง (Conflict) และเมื่อรวมเข้ากับความกดดันที่ถูกเหยียดหยามจากพระบรมวงศานุวงศ์บางพระองค์ของสมาชิกบางคน รวมทั้งความทะเยอทะยานอยากมีหน้ามีตา มีตำแหน่งและอำนาจ ในการมีส่วนร่วมปกครองประเทศภายใต้ระบบการปกครองแบบสากลนิยมคือ "ประชาธิปไตย" จึงทำให้การปฏิวัติเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕
๒. เกิดจากการต่อสู้ของขบวนการทางการเมือง ระหว่างผู้นำรัฐบาลซึ่งเป็นพลเรือนและไม่ใช่มหาชิกของคณะราษฎรมาก่อน ได้พยายามรวบรวมอำนาจการปกครองโดยรวมกลุ่มกับนายทหารอาวุโสของคณะราษฎร และพยายามกักกันบุคคลในคณะราษฎรกลุ่มนายทหารหนุ่ม

และพลเรือน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาจากยุโรปและเป็นผู้คนคิดการปฏิวัติ พ.ศ.๒๔๙๕ ให้ออกไปจากการมีอำนาจทางการเมือง ทั้งนี้เนื่องจากมีข้อขัดแย้งในเรื่องแนวทางการปกครองบริหารประเทศ และที่สำคัญก็คือการเสนอโครงการเศรษฐกิจของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ เป็นผลให้การแตกแยกภายในคณะราษฎรซึ่งมีอยู่เดิม ลุกลมนำไปสู่การแตกแยกภายในคณะรัฐมนตรีและสภาผู้แทนราษฎร วิกฤติการณ์ทางการเมืองจึงเริ่มเคาซัน ต่อมาเมื่อรัฐบาลดำเนินการแก้ไขสถานการณ์โดยการปิดสภา และงกใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา คณะราษฎรกลุ่มนายทหารหนุ่ม และกลุ่มพลเรือนจึงแสดงความไม่พอใจ และระแวงว่าคณะราษฎรกลุ่มคนอาหหมคสีนอำนาจและได้รับภัยทางการเมือง จึงได้ใช้กำลังก่อการรัฐประหารล้มล้างรัฐบาลเมื่อวันที่ ๒๐ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๙๖

๓. การเสนอเงื่อนไขเพื่อให้ประเทศไทยมีการปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง กล่าวคือมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ การเข้าออกของรัฐบาลเป็นไปโดยการเลือกตั้งไม่ใช่วายการจับอาวุธ ให้เสรีภาพแก่ประชาชนที่จะเลือกนิยมลัทธิการเมืองที่ชอบควยกฎหมาย รวมทั้งการบริหารประเทศที่ควรมีลักษณะแยกขาราชการฝ่ายการเมืองและประจำไม่ปะปนกัน การจัดสรรบุคคลให้ดำรงตำแหน่งและหน้าที่โดยเหมาะแก่วุฒิและความสามารถ ทั้งนี้เพื่อจัดความเสื่อมโทรมทางการเมือง และในขณะเดียวกันก็เพื่อพัฒนาการเมืองของประเทศให้สอดคล้องและเอื้อต่อระบอบการปกครองประชาธิปไตย แต่ไม่อาจตกลงกันได้ ฝ่ายรัฐบาลมีกำลังเหนือกว่าและมีอำนาจในการบริหารประเทศโดยเด็ดขาด จึงไม่ยอมฟังเสียง ดำเนินการกวาดล้างพวกกบฏทันทีระหว่าง ๑๒ - ๑๓ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๙๖ ควยกำลังทหาร และภายหลังมีการจัดตั้งศาลพิเศษพิจารณาทโทษพวกกบฏอย่างรุนแรงต่อไป

^{๑๓} เงื่อนไขข้อที่ ๑ ของกบฏบวรเดช คุรายละเอียคใน, สงบ สุริยินทร์, ประวัติ ๑๑ นายกรัฐมนตรี, (พระนคร : โรงพิมพ์ประเศิรัฐอักษร, ๒๕๐๒), หน้า ๒๕๖ - ๒๕๗

^{๑๔} ข้อที่ ๒

^{๑๕} ข้อที่ ๓

^{๑๖} ข้อที่ ๔ นอกจากนั้นก็ยังมีรายละเอียคในข้ออื่น ๆ เช่น ข้อที่ ๕ กล่าวว่า "การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ต้องควายไพรชบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือกจริง ๆ" และข้อที่ ๖ กล่าวว่า "การปกครองกองทัพกจกต้องให้มีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เฉลี่ยอายุขสำคัญแยกกันไปประจำตามท้องถิน มีให้มีกำลังเป็นส่วนใหญ่เฉพาะในแหวงใดแหวงหนึ่ง" กับไคระบุไว้ที่ขอ ๓ วรรคที่ ๒ ว่า "ตำแหน่งฝ่ายทหารตั้งแต่มัญชาการทหารบก และมัญชาการทหารเรือลงไป ต้องไม่มีหน้าท้ในทางการเมือง"

๔. ความพยายามที่จะจัดผู้มีอำนาจในทางการเมืองที่ถืออำนาจเป็นธรรมในการมีส่วนร่วมบริหารประเทศ เพื่อให้ภาวะทางการเมืองของประเทศกลับคืนสู่สภาพปกติ ภายใต้วิถีทางประชาธิปไตย ทำให้เกิดกบฏเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๙๘

๕. ความเป็นปรปักษ์ทางการเมืองระหว่างผู้มีอำนาจ ซึ่งต่างฝ่ายมีกำลังทหารอยู่ในบังคับบัญชาเพียงพอที่จะเป็นภัยของอีกฝ่าย ทำให้ต้องตัดสัมพันธ์ด้วยกำลัง และโดยหลักที่ว่าผู้ช่วยโอกาสลงมือใช้กำลังก่อนยอมไต่เปรียบเทียบเป็นความอยู่รอด และสามารถครอบครองอำนาจทางการเมืองได้โดยเด็ดขาด เป็นปัจจัยนำไปสู่การกบฏเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๔๘๒

๖. ความแตกแยกของรัฐบาลซึ่งมีผู้นำ เป็นฝ่ายพลเรือนแต่ขาดกำลังสนับสนุน และโดยเฉพาะความจงรักภักดีในรัฐบาลของกองทัพต่าง ๆ แม้จะมีความปรารถนาดีคือมุ่งบริหารประเทศให้เป็นไปตามวิถีทางประชาธิปไตยอย่างเคร่งครัด เมื่อประสบปัญหาที่ยังแก้ไขไม่ได้ในระยะเวลาอันสั้น เช่น ปัญหาที่ประเทศต้องตกอยู่ในภาวะชวาวากหมากแพ่ง อันเนื่องจากเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลกภายหลังสงคราม มีกรณีความไม่สงบเกิดขึ้นภายในประเทศ อันเนื่องจากการละเลยต่อหน้าที่ของหัวหน้ามีหน้าที่และข้าราชการบางหน่วยบางพวก ปัญหาการฉ้อราษฎร์บังหลวง และกรณีสวรรคตของรัชกาลที่ ๘ ซึ่งยังไม่อาจสรุปสาเหตุที่แท้จริงได้ เมื่อรวมเข้ากับความทะเยอทะยานใครจะกลับคืนสู่การมีอำนาจทางการเมืองของผู้นำฝ่ายทหารและทหารในกองทัพบางส่วน ซึ่งเคยมีอำนาจแต่ได้สูญเสียและหมดอำนาจไปก่อนจะสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่สอง ผลที่ตามมาคือการเกิดรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐

๗. การก่อกันผู้นำฝ่ายทหารและข้าราชการประจำมิให้เขาเกี่ยวข้องกับทางการเมือง ด้วยการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยกำหนดคุณสมบัติของวุฒิสมาชิกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประจำ ยอมสร้างควมไม่พอใจใหม่ซึ่งเกิดแก่ฝ่ายทหาร และในเมื่อหาช่องทางอื่นในอันที่จะได้กลับมา มีอำนาจเป็นรัฐบาลคงเค็มไม่ได้ ผู้นำฝ่ายทหารจึงได้เข้าใช้วิธีการเค็มที่เคยใช้ได้อย่างไผล นั่นก็คือด้วยการทำรัฐประหารบังคับรัฐบาลที่ชอมควยกกฎหมายให้ลาออกไปเมื่อวันที่ ๖ เมษายน พ.ศ.๒๔๙๑

๘. การทนเห็นความเสื่อมโทรมในวงงานที่ตนสังกัดได้แก่กองทัพบก ซึ่งเกิดขึ้นเนื่องจากถูกคณะทหารการเมืองและบุคคลในคณะรัฐประหาร พ.ศ.๒๔๙๐ ครอบงำไม่ได้ ทำให้กลุ่มนายทหารอาชีพผู้ตระหนักในหน้าที่และมีความรับผิดชอบในฐานะทหาร มุ่งที่จะทำการเปลี่ยนแปลงและปฏิรูปกองทัพบก และหึ่งป้องกันมิให้ทหารเข้าไปยุ่งเกี่ยวในทางการเมือง เยี่ยงทหารในประเทศที่เจริญแล้วทางตะวันตก ทำให้เกิดเหตุการณ์ที่เรียกว่า "กบฏนายพล" เมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม

๘. ความพยายามของผู้นำฝ่ายพลเรือนที่เคยมีอำนาจมาก่อน โดยมุ่งที่จะปฏิบัติภารกิจตามอุดมการณ์ทางการเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งได้ตั้งเข้มไว้เมื่อครั้งทำการปฏิวัติร่วมกับฝ่ายทหารเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ ให้ลุล่วงตามคำมั่นสัญญาที่ได้ให้ไว้กับประชาชน หรือที่เรียกว่า "หลัก ๖ ประการของคณะราษฎร" แต่เป็นเพราะความไม่พร้อมและมีกำลังน้อยกว่าฝ่ายรัฐบาลมาก ทำให้เกิดการกบฏเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๗๖

๙๐. การแตกแยกระหว่างฝ่ายทหารด้วยกัน เช่นระหว่างทหารเรือกับทหารบก ซึ่งฝ่ายหนึ่งคือทหารบกต้องการมีอำนาจในทางการเมืองโดยเด็ดขาด แต่ทางฝ่ายทหารเรือมองเห็นว่ารัฐบาลภายใต้คณะรัฐประหารอันประกอบด้วยทหารบกเป็นส่วนใหญ่ บริหารประเทศในลักษณะที่มีข้อบกพร่อง และเต็มไปด้วยความเหลวแหลกในพฤติกรรมของบุคคลคณะรัฐประหารบางคน จึงไม่ต้องการเห็นฝ่ายทหารบกเข้าครอบงำกลุ่มมีอำนาจในทางการเมืองต่อไป เมื่อประกอบเข้ากับการถูกหาและได้รับการสงสัยและไม่ไว้วางใจฝ่ายทหารเรือตลอดเวลาหลังจากนั้น ทำให้ทหารเรือส่วนหนึ่งได้ก่อการกบฏขึ้นเมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๘

๙๑. การประสบปัญหายุ่งยากในการคุ้มครองเสรีภาพสมาชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎรให้สนับสนุนรัฐบาล รวมทั้งมีความไม่พอใจบทบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๔๗๖ ซึ่งได้กล่าวกันว่าเป็นรัฐธรรมนูญที่มีความเป็นประชาธิปไตยยิ่ง เพราะไม่อาจจะบริหารประเทศให้เป็นไปตามวิถีทางที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ต้องการเสียอำนาจที่มีอยู่ในมือให้หลุดมือไป ทำให้รัฐบาลต้องหาทางออกด้วยการทำ "รัฐประหารเงี้ยม" เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๗๘

๙๒. การถูกคุกคามฐานะทางการเมือง และผลประโยชน์ส่วนตัวและของกลุ่มเมื่อประกอบเข้ากับความเสื่อมโทรมของบ้านเมือง อันเนื่องจากการบริหารประเทศของรัฐบาลที่เต็มไปด้วยข้อบกพร่อง ซากความรับผิดชอบ และไม่สามารถบริหารให้เป็นที่พอใจตามความต้องการของประชาชนเป็นส่วนรวม ทั้งไม่ยอมแก้ไขเมื่อได้รับการทัดท้วงโดย "ประชามติ" ทำให้บ้านเมืองตกอยู่ในภาวะวิกฤติ และเมื่อเป็นที่ประจักษ์ว่าคณะทหารและ ส.ส.ประเภทที่ ๒ ฝ่ายทหารได้บีบบังคับและเรียกรองให้รัฐบาลลาออก ซึ่งทางฝ่ายรัฐบาลก็ได้โต้ตอบโดยการประวิงเวลา เพื่อหาโอกาสจับกุมผู้นำและบุคคลสำคัญ ๆ ของคณะทหารในข้อหาการกบฏ การรัฐประหารเพื่อความอยู่รอดโดยคณะทหารจึงได้เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐

๙๓. ผู้นำคณะทหารมีความต้องการจะครองอำนาจทางการเมืองเป็นรัฐบาล แต่ไม่อาจเป็นได้โดยสะดวกตามวิถีทางรัฐธรรมนูญ นั่นก็คือ "โดยการเลือกตั้ง" แต่เมื่อประสบกับ

การไม่ยอมมอบความไว้วางใจจากประชาชน ซึ่งแสดงออกให้เห็นอย่างเด่นชัดในการเลือกตั้ง เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๐ ทำให้ผู้นำและคณะทหารต้องหาช่องทางเล่นการเมืองแบบใหม่ โดยการทำให้ปฏิวัติอย่างถ้อยถ้อยอาศัยกับรัฐบาลเก่า ซึ่งจัดตั้งโดยคณะทหารเพื่อล้มเลิกรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย และยุบสภา เมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๐๑

๑๔. ความไม่พอใจในสภาพและความเป็นไปในรัฐบาลของตนเอง ซึ่งตกอยู่ในลักษณะนำไปสู่ความเสื่อมโทรมทางการเมือง อันเนื่องมาจากมีข้อบกพร่องเพราะขาดความชำนาญและความสามารถในการบริหารประเทศที่สำคัญก็คือ การที่สมาชิกสภาผู้แทนฝ่ายพรรคการเมืองทำการตอรองและเรียกร้องผลประโยชน์เป็นอำนาจและสิ่งตอบแทนจากฝ่ายทหารมากเกินไป ทำให้ผู้นำของคณะทหารคนใหม่ที่รับช่วงอำนาจทางการเมืองมาเมื่อ ๔ ปีก่อน ต้องหาช่องทางทำการปฏิวัติตนเอง ซึ่งนับว่าเป็นการปฏิวัติที่แปลกปลาด เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๔

๑๕. ในเมื่อได้เห็นความเสื่อมโทรมทางการเมืองภายใต้รัฐบาลคณะทหารซึ่งได้บริหารประเทศในลักษณะที่ขาดความรับผิดชอบต่อประชาชน มุ่งหวังแต่จะครองอำนาจไปให้นานที่สุดเท่าที่จะทำได้ พร้อมกับสร้างระบบผูกขาดอำนาจ ควบคุมการสนับสนุนและเตรียมบุคคลในสกุลเดียวกันให้เป็นทายาททางการเมือง. ในขณะที่เดียวกันก็ไม่ยอมนำพาคอเสี่ยงเรียกร้องขอ รัฐธรรมนูญ และเสรีภาพในทางการเมืองของมหาชน ดังนั้น ภัยความสำนึกทางการเมืองของมวลชนซึ่งประกอบควยนิสิตนักศึกษา นักเรียนและประชาชน ภายใต้การสนับสนุนของผู้นำและทหารอีกส่วนหนึ่งที่มีความสำนึกในฐานะ "ทหารอาชีพ" จึงได้พร้อมใจกันก่อวิกฤติการณ์ทางการเมือง ขับไล่วิทยาลและ ๓ ผู้นำทางทหารพร้อมควยครอบครัวไว้ให้ออกไปนอกประเทศ เมื่อวันที่ ๑๔ - ๑๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๖

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า การปฏิวัติรัฐประหารหรือกบฏในประเทศไทยภายใต้ระบอบการปกครองประชาธิปไตย มีมูลเหตุหลักอยู่ที่การมุ่งเปลี่ยนตัวผู้ปกครองประเทศ จากผู้นำระบบเก่าไปสู่ระบบใหม่ ซึ่งคนในชั้นหลังที่มีโอกาสได้รับแนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองมาจากประเทศทางตะวันตก เห็นว่าจะอำนวยประโยชน์เป็นความผาสุกให้แก่ประชาชน (แต่อันที่จริงเป็นไปเพียงเฉพาะในกลุ่มชนชั้นกลางได้แก่ข้าราชการทหารและพลเรือนเท่านั้น และอาจรวมทั้งพ่อค้าและนักธุรกิจทางอ้อมด้วย) ไ้มากกว่าและดีกว่า นั่นคือที่มาของปฏิวัติเมื่อ พ.ศ.๒๕๑๕ ส่วนเหตุการณ์การปฏิวัติรัฐประหารหรือกบฏหลังจากนั้น ก็เป็นเรื่องของการแย่งชิงอำนาจกันภายในกลุ่ม และจำกัดเฉพาะผู้มีอำนาจและกำลังทหารคอยให้การสนับสนุน โดยมีมูลเหตุแห่งการขัดแย้ง

ในผลประโยชน์ของกันและกัน ทั้งในทางการเมืองและประโยชน์ส่วนตน และของกลุ่มเป็นปัจจัยสำคัญ ทั้งนี้ด้วยการอาศัยสถานการณ์ทางการเมืองที่มีปัญหาเฉพาะหน้าเกิดขึ้นก่อนหน้าการปฏิวัติรัฐประหาร และที่สำคัญก็คือ สภาพความเสื่อมโทรมทางการเมืองที่เนื่องด้วยปัญหาเศรษฐกิจ การฉ้อราษฎร์บังหลวง ความไม่สงบภายในประเทศ ความไม่สามารถของรัฐบาล รวมทั้งภัยคุกคามจากภายในและภายนอกประเทศเป็นข้ออ้างหลักทุกครั้ง ในขณะที่เดียวกันก็ได้เปิดโอกาสให้ผู้นำพลเรือนได้เข้ามาจัดตั้งคณะรัฐบาลสลับฉากเป็นครั้งเป็นคราวภายในระยะเวลาสั้น ๆ แล้วผู้นำฝ่ายทหารก็จะทำการปฏิวัติหรือรัฐประหาร โดยชี้ให้เห็นไปว่ารัฐบาลพลเรือนไม่สามารถแก้ไขสถานการณ์บ้านเมืองให้ดีขึ้น จึงจำเป็นต้องทหารจะต้องเข้ามามีบทบาทรับช่วงหน้าที่เป็นรัฐบาลครองอำนาจต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับสภาพการณ์ทางการเมืองหรือปัจจัยบางประการที่นำไปสู่การเกิดปฏิวัติรัฐประหาร หรือกบฏในประเทศไทยภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

จากข้อเท็จจริงที่ได้ทำการศึกษาและวิจัยในครั้งนี้ พอที่จะสรุปเป็นแนวความคิดบางประการเกี่ยวกับมูลเหตุหรือปัจจัย ที่จะนำไปสู่การเกิดปฏิวัติ รัฐประหาร หรือกบฏ ถ้าหากเกิดขึ้นแล้วแต่ไม่ได้รับการแก้ไขให้พบทางออก (solution) หรือคลี่คลายไปในทางที่ดีเสียก่อน ดังนี้

๑. การขาดศรัทธาในระบอบการปกครองประชาธิปไตยในคณะบุคคลกลุ่มต่าง ๆ

จากเหตุการณ์และวิวัฒนาการทางการเมืองภายใต้ระบอบการปกครองประชาธิปไตยของประเทศไทย นับตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา รูปการณ์และความเป็นมาชี้ให้เห็นว่า สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความระส่ำระสายในทางการเมือง และนำไปสู่การเกิดวิกฤติการณ์ครั้งแล้วครั้งเล่า ตลอดจนการหาทางออกของนักการเมือง หรือผู้มีอำนาจทางการเมืองด้วย การทำการปฏิวัติรัฐประหารก็เนื่องมาจาก การที่คณะบุคคลกลุ่มต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในระบบและการพัฒนาทางการเมืองของไทย มีพฤติกรรมที่เห็นได้อย่างเด่นชัดว่าไม่ศรัทธา^{๑๗} ในระบอบการปกครองประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ซึ่งในเรื่องนี้อาจพิจารณาได้จาก

^{๑๗} สุจิต บุญบงการ, "พลังของประชาชนกับการรักษารัฐธรรมนูญ" รัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ในเต็คโปรดักชัน, ๒๕๑๖), หน้า ๕๕ กล่าววว่า "ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการนำมาซึ่งระบอบประชาธิปไตยก็คือ ความศรัทธาในระบบนี้ ถ้ารัฐบาลมีศรัทธาในประชาธิปไตยเสียแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ก็คงแก้ไขกันได้ง่าย"

๑.๑ ความไม่สามารถบริหารประเทศให้เป็นที่พอใจของประชาชนโดยองคกร ฝ่ายบริหาร คือนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐบาล เช่น มีการกระทำและพฤติกรรมที่แสดงให้เห็นว่าละเลยและขาดความเคารพกฎหมายรวมทั้งพยายามหาทางหลีกเลี่ยงกฎหมายด้วยการตีความเพื่อแสวงผลประโยชน์ทั้งในทางการเมืองและอื่น ๆ ให้แก่คุณและพรรคพวก ยิ่งกว่าจะกระทำไปเพื่อประโยชน์สุขส่วนรวม หรือเห็นแก่ผลประโยชน์เพื่อชาติ (National Interests) เป็นสำคัญ

๑.๒ การละเลยคอบหน้าทีของคณะบุคคลซึ่งเป็นกลไกทางการเมืองฝ่ายนิติบัญญัติ อันได้แก่รัฐสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้ง ๒ ประเภท โดยยอมตกเป็นเครื่องมือและอยู่ในอำนาจของฝ่ายบริหาร ซึ่งโคตมอบแทนควยการให้ผลประโยชน์เป็นอำนาจ และทรัพย์สินเป็นการแลกเปลี่ยน ดังนั้น สภาผู้แทนราษฎรซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีความสำคัญต่อระบอบการปกครองประชาธิปไตย ในลักษณะที่เป็นกลไกที่ทำหน้าที่ควบคุมการเขวออกของรัฐบาล ให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศ จึงต้องสูญเสียเสถียรภาพและความมั่นคงไป

๑.๓ โดยเหตุที่ผู้นำฝ่ายทหารและคณะทหารซึ่งเป็นองคกรทางการเมืองที่ทรงพลังและมีความสำคัญต่อระบบการเมือง การปกครองของไทย นับแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองมาโดยตลอด แต่เป็นเพราะทหารขาดความรู้และความเข้าใจในอุดมการณ์ประชาธิปไตย ซึ่งเข้ากันไม่ไว้กับระบบและระเบียบในทางทหาร เพราะฉะนั้นเมื่อก้าวเข้ามาเป็นผู้นำทางการเมืองในฐานะนายกรัฐมนตรี โดยการทำการปฏิวัติหรือรัฐประหาร ความระส่ำระสายทางการเมืองจึงได้เกิดขึ้น และเมื่อไม่ได้พยายามแก้ไขหรือหาทางออกในปัญหาต่าง ๆ ที่ได้เกิดขึ้นให้เป็นไปตามหลักและวิถีทางการเมืองการปกครองประชาธิปไตย ความเสื่อมโทรมและวิกฤติการณ์ทางการเมืองจึงได้เกิดขึ้น ประกอบกับยังไม่มีผู้นำและรัฐบาลพลเรือนซุคใด ซึ่งผู้นำฝ่ายทหารเปิดโอกาสให้เข้ามาแก้ไขเหตุการณ์และวิกฤติการณ์ทางการเมือง ควบระยะเวลายันสิ้นใจสำเร็จ ปัญหาเศรษฐกิจและครองชีพของประชาชนตลอดจนความไม่สงบเรียบร้อยของบ้านเมือง การฉอราษฎรบังหลวงของข้าราชการจึงไม่อาจหมดสิ้นไป ปัจจัยเหล่านี้ก็กลายเป็นข้ออ้าง หน้ก ที่ผู้นำทางทหารจะถือเป็นสาเหตุใช้กำลังเข้าทำการปฏิวัติหรือรัฐประหาร

๒. ประชาชนชาติ "พลั้ง" ในการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองหรือเพียงพอที่จะ "คานอำนาจ" กับองคกรทางการเมืองที่มีพลังอย่างคณะทหาร (the military group)

ทั้งนี้เพราะไม่มีการเตรียมการหรือวางแผนพัฒนาทางการเมืองให้กับประชาชนภายใต้ระบบและวิถีทางประชาธิปไตยโดยรัฐบาลส่วนใหญ่ของประเทศไทยที่แล้ว ๆ มา นอกเสียจากประชาชนจะเกิดความสำนึกทางการเมืองและความรับผิดชอบต่อการบริหารและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองขึ้นเอง และมีการแสดงออกเป็นครั้งเป็นคราว อันเนื่องมาจากมีปัจจัยก่อวิกฤติการณ์ทางการเมือง เช่น "การเลือกตั้งสกปรก" เมื่อ พ.ศ.๒๕๐๐ การถูกควบคุมทางความคิดของนิสิตนักศึกษา มหาวิทยาลัย บ้านเมืองอยู่ในสภาพว่างรัฐธรรมนุญหรือในช่วงที่มีการวางรัฐธรรมนูญฉบับถาวร ควบระยะเวลาอันยาวนาน รวมเข้ากับความเอือมระอาการปกครองภายใต้รัฐบาลทหารที่ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมทางการเมืองชานาน เหล่านี้เป็นชนวนและประการสำคัญก็คือ ประชาชนชาคนผู้นำทางการเมืองฝ่ายพลเรือน (อันเนื่องมาจากการขาดความต่อเนื่องของวิวัฒนาการทางการเมือง และการพัฒนาตัวผู้นำ ทั้งนี้เพราะพลเรือนมีโอกาสเป็นรัฐบาลเพียงครั้งคราวควบระยะเวลาสั้น ๆ คือ ๔ ปี นับตั้งแต่ พ.ศ.๒๔๘๓ - ๒๔๘๖ ในขณะที่ทหารปกครองประเทศประมาณ ๓๓ ปี นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๕ เป็นต้นมา) ชากลุ่มอิทธิพล (Pressure Group) ทั้ง ๆ ที่ประเทศไทยมีกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) อยู่มากมาย แต่ก็ไม่มีการพัฒนาและจัดระเบียบหรือระบบให้ถึงขั้นเป็นกลุ่มทางการเมืองที่มีพลัง และอิทธิพลเพียงพอที่จะใช้เป็นเครื่องต่อรอง (bargain) อำนาจกับกลุ่มทหารที่แข็งแกร่งและมีพลังเหนือกว่า

๓. การแก้ไขข้อบกพร่องรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดที่ใช้เป็นบรรทัดฐานในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย อันเนื่องมาจากข้อความหรือกระบวนการทางการเมือง (Political Process) บางตอนที่ยังขาดความรัดกุมและเหมาะสม ถ้าหากยังกระทำด้วยการใช้กำลังอำนาจ (Power) เช่นการล้มเลิกโดยการปฏิวัติรัฐประหาร ก็จะกลายเป็นอุปสรรคในการพัฒนาทางการเมือง และเป็นชนวนให้เกิดวิกฤติการณ์ (Crisis) นำไปสู่การหาทางออกด้วยการปฏิวัติรัฐประหาร หรือกฎครั้งต่อไปไม่มีที่สิ้นสุด

^{๑๘} ลีจิต ชีร์เวคิน, "การเมืองไทยกับประชาธิปไตย" รัฐศาสตร์สาร, (ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓ มีนาคม - เมษายน พ.ศ.๒๕๑๖), หน้า ๑๔

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน

^{๒๐} สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๕๖ กล่าวว่า "ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะผู้ที่มีอำนาจเล็งเห็นว่ารัฐธรรมนูญที่เป็นอยู่ ไม่ได้ให้อำนาจเท่าที่ตนต้องการ หรือมีฉันทันก็ไม่เหมาะสมกับนโยบายการปกครองของตน"

๔. การไม่ให้เสรีภาพในทุก ๆ ด้านอย่างมีเหตุผลภายใต้วิถีทางประชาธิปไตยแก่ประชาชนอย่างจริงจังและสม่ำเสมอของรัฐบาล ย่อมเป็นการบีบคั้นให้ประชาชนต้องเก็บกักความขุ่นเคืองและไม่สมหวังไว้ตลอดเวลาที่อยู่ในสภาพยังตัดสินใจไม่ถูก และแม้จะสามารถผ่อนคลายความกดดันหาสิ่งทดแทนด้วยการแสดงออกทางอื่นเช่น การสร้างปัญหาให้สังคมด้วยการเป็นบุคคลอันธพาล หรือก่อคดีอาชญากรรมจนถึงขั้นถูกจับกุมคุมขัง แต่ในที่สุดเมื่อถึงภาวะสูงส่งทางการเมืองก็ต้องระเบิดออกมา ซึ่งแน่ละย่อมจะไม่เป็นไปในทางบังเกิดผลดีแก่ฝ่ายรัฐบาล เพราะจะออกมาในรูปแบบการชุมนุมเดินขบวนทางการเมืองเพื่อเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพ หรืออาจถึงขั้นขับไล่อำนาจที่ประชาชนโดย "มติมหาชน" พวกกันเห็นว่าไม่ได้ใช้ธรรมเป็นอำนาจ หากแต่ใช้ใช้อำนาจเป็นธรรม และมีพฤติการณ์มุ่งแต่จะครองอำนาจโดยเค็ดขาดออกไปเสีย ซึ่งอาจจะไม่บรรลุความสำเร็จ แต่การจลาจลวุ่นวายที่เกิดขึ้นนั้นแหละ จะเป็นทั้งปัจจัย (Factor) และชนวน หรือตัวเร่งนำไปสู่การเกิดปฏิวัติรัฐประหารหรือกบฏอย่างหนึ่งอย่างใดในที่สุด

๕. ความเข้าใจผิดในสาระสำคัญของความมั่นคงแห่งชาติ และความมั่นคงของรัฐบาล อาจเกิดขึ้นเพราะเหตุที่คณะรัฐบาลเป็นผู้ทำการปกครองและบริหารประเทศชาติ เมื่อเกิดวิกฤติการณ์เฉพาะรัฐบาล บุคคลในคณะรัฐบาลย่อมมีความโน้มเอียงที่จะตีความเอาว่า "ความมั่นคงของชาติกำลังถูกกระทบกระเทือน" และควรมีการเมืองบางกรณีเป็นเรื่องส่วนตัว หรือความเสียหายส่วนบุคคลที่รวมอยู่ในคณะรัฐบาลโดยเฉพาะ แต่หากมีผลกระทบต่อบริษัททั้งคณะ ความเสียหายส่วนตัวอาจถูก "ระบายสี" ให้กลายเป็นความเสียหายที่จะก่อให้เกิดภัยอันตรายแก่ชาติ" และใครเป็นขออ้างว่ามีความจำเป็นจะต้องทำการปฏิวัติหรือรัฐประหารก็ได้

๖. ประการสุดท้ายมีมูลเหตุมาจากการแย่งชิงอำนาจในระหว่างผู้มีอำนาจในทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลในกลุ่มทหาร อันเนื่องมาจากมีข้อขัดแย้งในผลประโยชน์ทั้งส่วนตัวและของกลุ่มในทางการเมือง และทางเศรษฐกิจ รวมทั้งอาจเป็นไปเพื่อป้องกันการเปิดเผยผลประโยชน์และความจริงเป็นบางเรื่องบางประการก็นำไปสู่การเกิดปฏิวัติหรือรัฐประหารได้ และเท่าที่เป็นมาในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย ปัจจัยประการนี้ก็จะ เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญยิ่งกว่าปัจจัยประการอื่น ที่นับว่าได้มีส่วนก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยอาศัยการชิงกำลังเข้าทำการปฏิวัติรัฐประหารหรือแม้แต่กบฏขึ้นอย่างบ่อยครั้ง

นอกจากเหตุดังกล่าวแล้วยังมีอีกประการหนึ่งกล่าวคือ "การชิงกำลังยึดอำนาจ

๒๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "รัฐธรรมนูญกับความมั่นคงของชาติ" รัฐธรรมนูญ, เรื่องเกม, หน้า ๒๐ - ๒๑

การเมืองของไทยยังสืบเนื่องมาจากประวัติศาสตร์ควย จากประวัติศาสตร์ไทยการใช้กำลังยึดเอาอำนาจการเมืองเป็นเรื่องธรรมดา การแย่งราชบัลลังก์โดยใช้อำนาจทหารเกิดขึ้นบ่อยในสมัยกรุงศรีอยุธยา ระหว่างปี พ.ศ.๒๐๓๑ - ๒๓๑๐ มีการกบฏ การแย่งราชบัลลังก์ การใช้กำลังปะทะกันอย่างน้อย ๗๐ ครั้ง เฉลี่ยแล้ว ๔ ปีต่อครั้ง" ^{๒๒} ทั้งนี้จึงอาจนับได้ว่าปัจจัยประการนี้ มีส่วนในลักษณะที่เป็นปัจจัยในทางความคิดและแบบอย่าง ให้เกิดความหลงผิดทะเยอทะยานอยากมีอำนาจ และนำไปสู่การทำปฏิวัติรัฐประหารเพื่อให้บรรลุความสำเร็จตามความปรารถนาของตนในที่สุด

ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขหรือเพื่อคลี่คลายวิกฤติการณ์ทางการเมืองบางประการ

๑. รัฐควรดำเนินการปรับปรุงและวางแผนพัฒนาทางการศึกษา (Education Development) ให้สอดคล้องกับระบอบการปกครอง และพัฒนาไปในทางที่ถูกต้องอย่างมีระบบ (System) และระเบียบ (Order) ตลอดจนมีปริมาณที่มากพอแก่ประชาชนทั้งนี้เพื่อฝึกคนของรัฐให้มีคุณภาพ คือ

- ๑.๑ รู้จักหน้าที่
- ๑.๒ มีความรับผิดชอบ
- ๑.๓ เคารพกฎหมาย
- ๑.๔ มีศรัทธาในระบอบการปกครองและวิถีทางตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย
- ๑.๕ รู้จักเสียสละและบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม ประเทศ

และมวลมนุษยชาติ

๒. ทำการเผยแพร่แนวความคิดตามอุดมการณ์ประชาธิปไตย และแนวปฏิบัติ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการปกครองบริหารประเทศของรัฐ และเอื้อต่อความเป็นประชาธิปไตย

๓. ให้เสรีภาพในทุก ๆ ทางแก่ประชาชน แต่รัฐจะต้องติดตามควบคุมหรือดักเตือนให้ดำเนินไปภายในกรอบแห่งสิทธิหรือขอบเขตที่พึงจะมีจะเป็นภายใต้กฎหมาย

๔. ปากทองของประชาชนเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง รัฐควรเอาใจใส่ปรับปรุงและ

๒๒

Siffin, Willion J. The Thai Bureaucracy : Institutional Change and

Development. (Honolulu : East - West Center Press, /อ้างโดย,
๕/1966). p.271

ลิขิต ชีวเวทิน, "การเมืองไทยกับประชาธิปไตย" เรืองไควม, หน้า ๑๕ - ๑๖

พัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้อยู่ในฐานะมีความมั่นคงหรือพอเลี้ยงตัวได้ ควรให้การช่วยเหลือสนับสนุนการประกอบอาชีพของประชาชน ตลอดจนกวาดล้างขบวนการความสงบสุขของประชาชนและของประเทศโดยเต็มความสามารถ

๕. กำลังทหารควรมีการปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพ และมีจำนวนพอเหมาะเท่าที่จะสามารถรักษาอธิปไตยของชาติ แต่ต้องไม่รวมอยู่ ณ ที่หนึ่งใดโดยเฉพาะอย่างยิ่งในนครหลวงมากจนเป็นพิเศษ หากแต่ควรพิจารณากระจายออกไปในที่ต่าง ๆ ของประเทศตามความเหมาะสม

๖. ควรปรับปรุงการศึกษาในโรงเรียนทหารและตำรวจ หรือดำเนินการอย่างหนึ่งอย่างใดเพื่อเป็นการฝึกหัดอบรมให้มีอุดมการณ์ที่สอดคล้องกันกับแนวทางการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย และประชาชนเป็นส่วนรวม อาทิเช่น การเพิ่มวิชาแขนงสังคมศาสตร์ และมนุษยสัมพันธ์เข้าในหลักสูตร และอื่น ๆ ตามความเหมาะสม รวมทั้งการจัดให้มีกิจกรรมร่วมกันกับนิสิตนักศึกษาของมหาวิทยาลัย และวิทยาลัยตามความเหมาะสมและเท่าที่โอกาสจะเปิดให้ทำได้

๗. ข้าราชการทหารและตำรวจ ควรพิจารณาปรับผู้สำเร็จจากโรงเรียนวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยในอัตราส่วนที่เหมาะสม ถ้าหากตำแหน่งนั้น ๆ ไม่จำเป็นต้องอาศัยความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับเทคนิคทางทหารหรือตำรวจโดยเฉพาะ

๘. สภาควรมี ๒ สภา เพื่อให้คนและประทับระครองอำนาจซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ ที่มาของสมาชิกวุฒิสภาควรมีลักษณะอย่างหนึ่งอย่างใดใน ๒ ประการดังนี้

๘.๑ แต่งตั้งด้วยการคัดเลือกบุคคลที่สามารถหรือเหมาะสมจริง ๆ โดยพิจารณาจากบุคคลในสาขาวิชาชีพต่าง ๆ ในอัตราส่วนที่เป็นไปตามความต้องการและความจำเป็นที่องค์ประกอบแห่งสภามันรัฐสภาควรมี^{๒๓} ถ้าเป็นไปได้ควรอยู่ในพระราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระ

^{๒๓} เพื่อให้ทำหน้าที่แยกเป็นฝ่าย ๆ แบบวุฒิสมาชิกในสภาของสหรัฐอเมริกา ซึ่งประกอบด้วยฝ่ายการบินและอวกาศ ฝ่ายการเกษตรและวนกรรม ฝ่ายจัดสรรงบประมาณ ฝ่ายกิจการทหาร ฝ่ายการธนาคารและเงินตราฯ ฝ่ายการคลัง ฝ่ายวิเทศสัมพันธ์ ฝ่ายปฏิบัติการของรัฐบาล ฝ่ายกิจการภายในประเทศฯ ฝ่ายการพาณิชย์ฯ ฝ่ายกิจการตุลาการ, ฝ่ายแรงงานและประชาสงเคราะห์ ฝ่ายงานโยธา ฝ่ายกิจการไปรษณีย์และข้าราชการ ฝ่ายระเบียบและการบริหาร และฝ่ายธุรกิจย่อย(เอ็กสตร) กู, นิพนธ์ มาตวิสุทธิ, (แปล) ระบบการปกครองของสหรัฐอเมริกา, โดย เออเนสต์ เอส. กริฟฟิธ, (โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๕), หน้า ๕๑ - ๕๖

พระเจ้าอยู่หัว โดยผ่านทางผู้ใช้อำนาจทั้งสาม คือนายกรัฐมนตรี ประธานสภาผู้แทนราษฎร (ที่มาจากการเลือกตั้ง) และประธานศาลฎีกา ทำการพิจารณาด้วยกัน

๔.๖ เลือกตั้งโดยวิธีการเช่นเดียวกับที่ใช้อยู่ในสหรัฐอเมริกา^{๒๔} คือให้ประชาชนเป็นผู้ใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้งโดยตรงทุก ๔ หรือ ๖ ปี (ในกรณีที่ไม่ต้องการให้การเลือกตั้งสมาชิกวุฒิสภามีช่วงเวลาไปพ่วงกันกับการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร) และทุก ๆ ๒ ปีจะต้องมีสมาชิกวุฒิสภาคำแทนออกไปครึ่งหนึ่ง หรือหนึ่งในสาม (แล้วแต่จะพิจารณาตามความเหมาะสมเพื่อเลือกตั้งเข้ามาใหม่)

๕. การแก้ไขข้อบกพร่องในรัฐธรรมนูญที่พึงจะมีขึ้น ควรเป็นไปโดยยากและด้วยความจำเป็นจริง ๆ ซึ่งอาจทำได้โดยการเพิ่มบทเฉพาะกาล หรือด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ส่วนข้อความใดยังมีความคลุมเครือไม่ชัดเจน ควรส่งให้ศาลสูงหรือ "คณะกรรมการตุลาการ" (กค.) หรือฝ่ายตุลาการอื่นใดที่นอกจากที่กล่าวมา เป็นผู้ตีความและเขียนคำอธิบายไว้เป็นบรรทัดฐานในทางปฏิบัติหรือจะกระทำโดยฝ่ายนิติบัญญัติ หรือตุลาการรัฐธรรมนูญก็ได้

๑๐. ความชอบธรรมของรัฐมาควรจะต้องอยู่ที่ "การได้รับความยินยอมจากประชาชน ให้เป็นผู้ปกครองประเทศ ซึ่งการให้ความยินยอมนั้นอาจกระทำได้หลายแบบที่ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติอยู่ก็คือ การให้สิทธิประชาชนในการออกเสียงเลือกตั้งเป็นประจำ หรือในกรณีที่ไม่มี การเลือกตั้ง หัวหน้ารัฐบาลอาจขอให้ประชาชนให้ความเห็นชอบด้วยวิธีอื่น เช่นมีการออกเสียงประชามติก็ได้"^{๒๕}

๑๑. จุดสำคัญอีกประการหนึ่งคือ พรรคการเมืองจะต้อง "มีรากฐานอยู่บนเสียงสนับสนุนของประชาชน และจะต้องมีความเชื่อมั่นในประชาธิปไตย ซึ่งมีขึ้นได้โดยการร่วมมือ

^{๒๔} ดู, เกซชาติ วงศ์โกมลเชษฐ, การปกครองสหรัฐอเมริกา, (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศาสตร์ฯ, ๒๕๑๒), หน้า ๓๒๒ - ๓๒๕, กมล สมวิเชียร, (แปล) "ประธานาธิบดี" รัฐสภา รัฐบาลอเมริกัน, โดย เจอรัลด์ คัมเบิลยู จอห์นสัน, (พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศาสตร์ฯ, ๒๕๐๘), หน้า ๑๒๕ - ๑๓๑, นิพนธ์ มาตะวิสุทธิ, เรื่องเดิม, หน้า ๔๐ - ๔๓ and, Dionisopoulos, P. Allan The Government of the United States, (New York : Charles Scribners's sons, 1970), 660 pages

^{๒๕} ชัยอนันต์ สุกทวนิช, "รัฐธรรมนูญกับความมั่นคงของชาติ" เรื่องเดิม, หน้า ๒๐

^{๒๖} สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕

กับกลุ่มอิทธิพลที่รักในอุดมการณ์เช่นกัน พรรคจะต้องเป็นผู้รวบรวมพลังของประชาชน ปลุกฝังความเชื่อมั่นในประชาธิปไตยให้ประชาชน และเมื่อพรรคได้ประชาชนเป็นพวกแล้ว ความเข้มแข็งและฐานะของพรรคในทางการเมืองก็จะดีขึ้น ซึ่งอาจจะช่วยกดดันไม่ให้ผู้ที่มีอำนาจทางการเมือง ล้มล้างรัฐธรรมนูญที่เป็นประชาธิปไตย หรือฉบับที่จะนำไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ได้" รวมทั้งอาจเป็นพลังทางการเมืองที่พอจะค้านอำนาจ หรือป้องกันกัการล้มล้างรัฐบาลที่มีความเป็นประชาธิปไตย หรือมีท่าทีว่ากำลังจะพัฒนาไปสู่ความเป็นประชาธิปไตยในอนาคตอันใกล้ได้ด้วย

อนึ่ง นอกจากข้อเสนอแนะดังกล่าวข้างต้นแล้ว ผู้เขียนวิทยานิพนธ์นี้มีความเชื่อว่า ลักษณะพื้นฐานทางค่านิยม ชนบธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนค่านิยมของไทย ก็นับว่าเป็นปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองด้วย แต่เนื่องจากวิทยานิพนธ์เล่มนี้ มิได้มุ่งที่จะพิจารณาปัจจัยทางค่านิยมวัฒนธรรมทางการเมือง หากต้องการศึกษาปัจจัยค่านิยมทางการเมือง โดยอาศัยหลักฐานและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในระยะเวลา นั้น จึงมิได้พิจารณาปัจจัยทางสังคมดังที่ได้กล่าวมาข้างต้นเป็นส่วนประกอบ

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทสรุป

ทั้งหมดที่ได้อธิบายไปแล้วตั้งแต่บทสนทนาพอสรุปได้ว่า สภาพการณ์ทางการเมืองของไทยภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยกลุ่มบุคคลที่เรียกว่า "คณะราษฎร" ได้กำลังทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ และนับแต่นั้นเป็นต้นมา แม้ประเทศไทยจะได้อธิบายว่ามีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย แต่ก็ยังเป็นไปในทางทฤษฎีหรือบทบัญญัติแห่งตัวอักษรเท่านั้น หากเป็นจริงในเชิงปฏิบัติซึ่งยังอยู่ห่างไกลมาก หรือถ้าจะมีความเป็นประชาธิปไตยอยู่บ้าง ก็เห็นจะเป็นไปในลักษณะดังที่ท่านผู้รู้ได้ให้คำอธิบายไว้ว่าเป็น "ประชาธิปไตยแบบไทยไทย" ดังได้กล่าวแล้วข้างต้นในบทนำ ในสภาพความเป็นจริงการเมืองของไทยอยู่ในลักษณะมีความระส่ำระสาย ขาดการพัฒนาทางการเมืองที่ต่อเนื่องอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้โดยเหตุที่มีปัจจัยอันก่อให้เกิดอุปสรรคของการพัฒนาหลายประการ อาทิเช่น การไม่มีศรัทธาในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยด้วยใจจริงของผู้นำทางการเมือง การขาดความสนใจในระบบการเมืองการปกครองของประชาชน อันเนื่องจากไม่ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากรัฐ การไม่สนใจศึกษาอย่างจริงจัง และความไม่พร้อมของนักการเมืองเกี่ยวกับประสบการณ์ทางการเมือง การแตกแยกของกลุ่มบุคคลทางการเมือง เช่น กลุ่มแสงผลประโยชน์ร่วมกัน กลุ่มทหาร กลุ่มทหารและข้าราชการ เป็นต้น ขาดอุดมการณ์ทางการเมืองตามหลักการแห่งความเป็นประชาธิปไตย มุ่งแสวงผลประโยชน์ส่วนตนและพรรคพวก ยิ่งกว่าประโยชน์และความต้องการของชาติ และขอเท็จจริงอีกประการหนึ่งก็คือ การแสดงให้เห็นบทบาทของทหารอย่างโจ่งแจ้งว่าประชาชนไม่ใช่เจ้าของประเทศแต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ทหารก็เป็นเจ้าของประเทศ เพราะฉะนั้น การปฏิวัติ รัฐประหาร การยึดอำนาจ และรวมทั้งการให้การสนับสนุนรัฐบาลพลเรือน ทหารก็ควรจะได้รับประโยชน์ตอบแทน อาทิเช่น การได้ตำแหน่งบางตำแหน่งทางการเมือง แต่อย่างไรก็ตาม จะโทษพฤติกรรมของทหารเสียทีเดียวย่อมไม่ได้ เพราะเท่าที่เป็นมาปรากฏว่าสภาพการณ์ทางการเมืองของไทยมีมูลเหตุหลายประการ ที่เปิดโอกาสให้ทหารเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองทั้งทางตรงและทางอ้อม และในขณะเดียวกันเราก็ต้องยอมรับว่า บทบาทของทหารบางครั้งก็ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ หรืออย่างน้อยก็สามารถแก้ไขวิกฤติการณ์ทางการเมืองของประเทศให้ลุล่วงไปได้ แต่จะดีหรือไม่ถ้าทหารจะทำความดีด้วยความสามารถบริสุทธิ์ใจเพื่อประโยชน์โดยรวม และเมื่อพ้นภาวะวิกฤติไปแล้วทหารก็ควรจะรีบคืนอำนาจการปกครองให้แก่ประชาชน เพื่อให้รับไปดำเนินการปกครองตามแนวทางประชาธิปไตยดั้งเดิม แต่ใน

ความเป็นจริงเท่าที่ผ่านมาก็คงทำได้เป็นเช่นนั้นไม่ คั้งนั้นการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองโดยทหาร
แต่ละครั้ง จึงทำให้เกิดผลคือต่อประเทศไทย มีหน้าร้านยังเป็นการก่อให้เกิดผลร้ายคือ ทำให้
ประชาชนเบื่อหน่ายไม่สนใจการเมือง ซึ่งนับว่าเป็นภัยต่อการพัฒนาทางการเมืองตามวิถีทาง
ประชาธิปไตยเป็นอย่างมาก

ด้วยเหตุนี้ การปฏิวัติรัฐประหารจึงจะกลายเป็นกลไกที่จำเป็นของการปกครองตาม
ระบอบประชาธิปไตยแบบไทย ๆ หนึ่งก็เพื่อเปลี่ยนแปลงบุคคลผู้บริหารประเทศ จากกลุ่มหนึ่งซึ่งไม่
รู้จักพอต่อการแสวงอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมือง ไปยังอีกกลุ่มหนึ่งเพื่อเป็นการสืบทอด
อำนาจทางการเมือง จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และในช่วงเวลาที่ผ่านมา ๘๒ ปีเศษ เราจะพบว่า
ได้เกิดการปฏิวัติรัฐประหารโค่นล้มอำนาจกันและกัน สำเร็จบ้างไม่สำเร็จบ้าง อย่างบ่อยครั้ง
และ "รัฐประหาร พ.ศ.๒๕๐๐" ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อ ๑๖ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐ ก็เป็นอีกครั้งหนึ่งใน
หลาย ๆ ครั้ง สำหรับวิวัฒนาการและความสำคัญเป็นประการใดนั้น ผู้เขียนได้บรรยายและวิเคราะห์
โดยละเอียดแล้วในบทตอน ๆ และเฉพาะอย่างยิ่งในบทที่ ๖ การเมืองและผลสะท้อนภายหลังจาก
รัฐประหารและบทที่ ๗ ว่าด้วยสรุปและวิเคราะห์ความหมายและความสำคัญของการรัฐประหารครั้งนี้
ซึ่งอาจกล่าวโดยย่อ ๆ ได้ว่า เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของ
ประชาชนโดยทั่วไปในขณะนั้น ที่ได้เห็นภาวะแห่งความสับสนทางการเมือง ซึ่งไม่มีทางออกของ
ปัญหา วิฤติการณ์ทางการเมืองอื่นใดนอกจากการปฏิวัติรัฐประหาร โดยตัวบุคคลที่จะเป็นผู้นำขณะนั้น
ก็เป็นทีที่เปิดเผยมแล้วคือ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากบุคคลเกือบทุกฝ่าย อาทิ
จากกลุ่มทหาร ประชาชนโดยส่วนรวม และที่สำคัญก็คือพระราชดำริเห็นชอบของพระบาทสมเด็จพระ
พระเจ้าอยู่หัว ที่จะให้เป็นผู้แก้ไขสถานการณ์ของบ้านเมืองในเวลานั้น ทั้งนี้โดยมีปัจจัยคือ ความ
ไม่สามารถและการบริหารประเทศโดยขาดความรับผิดชอบต่อประชาชนของรัฐบาลจอมพล ป.
พิบูลสงคราม จึงเป็นผลให้เกิดความเสื่อมโทรมทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และโดยเฉพาะ
อย่างยิ่งภาวะที่ประชาชนต้องตกอยู่ภายใต้ความหวาดกลัวภัยจากโจรผู้ร้ายซึ่งมีอยู่ทุกมุม จาก
อันตรายซึ่งได้รับการคุ้มครองและสนับสนุนจากผู้มีอำนาจทางการเมือง ถึงกับได้รับการขนานนาม
เวียงยกย่องในขณะนั้นว่า "ผู้กว้างขวาง" และรวมทั้งคำวิจารณ์หนึ่งที่กระทำคนประหนึ่งเป็น
อันตรายในเครื่องแบบมากกว่าจะเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ทั้งนี้เป็นผลมาจากการที่ตกอยู่ภายใต้
อิทธิพลและอำนาจของผู้บังคับบัญชาซึ่งคือนักการเมืองและมีความต้องการอำนาจให้โตมากที่สุด
เท่าที่จะเป็นไปได้ในเวลานั้น เมื่อประกอบเข้ากับการขัดแย้งในผลประโยชน์ทั้งทางการเมืองและ

ส่วนตัว ระหว่างฝ่ายรัฐบาลและคณะทหารภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ กับเสียงเรียกร้องให้เป็นผู้นำจากประชาชน จึงผลักดันให้คณะทหารดำเนินการทั้งทางรัฐสภาโดยการเปิดอภิปรายทั่วไปไปรัฐบาลตามมาตรา ๗๕ เมื่อวันที่ ๒๕ - ๓๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๐๐ และภายนอกสภาด้วยการลาออกจากรัฐมนตรี ลาออกจากตำแหน่งรองหัวหน้าพรรคเสรีมนังคศิลา ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายรัฐบาล และที่สำคัญคือนำกลุ่มสมาชิกประเภทที่ ๒ ฝ่ายทหารจำนวน ๔๖ คนลาออกจากสมาชิกภาพพรรคเสรีมนังคศิลา และพร้อมกันนั้นยื่น "มติคำขาด" ขอให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม ในฐานะนายกรัฐมนตรี นำคณะรัฐมนตรีกราบถวายบังคมลาออก เพื่อเปิดโอกาสให้มีการจัดตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่ตามวิถีทางรัฐธรรมนูญต่อไป แต่ฝ่ายรัฐบาลไม่ยอมเพราะยังต้องการที่จะมีอำนาจอยู่ต่อไป จึงขอเปิดการเจรจากับฝ่ายทหารแต่ไม่สามารถตกลงอะไรกันได้ จึงตกลงใจที่จะใช้กำลังตำรวจในบังคับบัญชาของพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ซึ่งพยายามปรับปรุงและสร้างใหม่กำลังและอาวุธทัดเทียมกับฝ่ายทหาร เขาทำการจับกุมจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และบุคคลสำคัญ ๆ ของคณะทหารด้วยขอหาเป็นกบฏตามมาตรา ๑๑๓ แห่งประมวลกฎหมายอาญา ในตอนดึกเวลา ๐๓.๐๐ น. ของคืนวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐ ดังนั้น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะทหาร จึงได้ทราบความเคลื่อนไหวของฝ่ายรัฐบาลโดย "หน่วยสืบราชการลับ" ของคณะทหารตลอดเวลา จึงตัดสินใจทำการรัฐประหารยึดอำนาจจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อความอยู่รอดเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐ ในขณะเดียวกันก็เพื่อเป็นการคล้อยตาม "มติมหาชน" ที่เดินขบวนแสดงความต้องการให้รัฐบาลลาออกเมื่อวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐ และเพื่อปฏิบัติตามกำหนดสัญญาที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ให้ไว้กับประชาชนที่พากันเดินขบวนเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ.๒๕๐๐ ประท้วงการเลือกตั้งสกปรก คือจัดให้มีการเลือกตั้งใหม่แทนการเลือกตั้งเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๕๐๐ ซึ่งต้องเป็นโมฆะไป และนี่ก็เป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนทำให้เกิดรัฐประหารรวมอยู่ด้วยประการหนึ่ง

รัฐประหารครั้งนั้นนอกจากจะมีความสำคัญในตัวเองกว่าครั้งอื่น ๆ กล่าวคือ "รัฐประหาร พ.ศ.๒๕๐๐" เป็นเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญ ที่จักว่าเกือบประสบความสำเร็จโดยตัวของมันเอง ในฐานะที่เป็นจุดเปลี่ยนทางการเมืองที่น่าไปสู่ "การเลือกตั้งที่สะอาดบริสุทธิ์" เมื่อวันที่ ๑๕ ธันวาคม พ.ศ.๒๕๐๐ และเกือบจะมีการตั้งคนที่ทำตามวิถีทางประชาธิปไตย ถ้าหากคณะทหารโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จะไม่ตัดสินใจตั้งพรรคชาติสังคมภายหลังการเลือกตั้ง เพื่อรวบรวมเสียงผู้แทนราษฎรให้ได้เป็นเสียงข้างมาก ในสภาพที่จะเป็นรัฐบาล และมอบให้พลโทถนอม กิตติขจร เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งนับว่าเป็นอุปสรรคและก่อให้เกิดภาวะชะงักงันของการพัฒนาประชาธิปไตย เพราะทางที่ถูกแล้วคณะทหารน่าจะแสดงความจริงใจ ว่าใคร่ทำรัฐประหารลงไปเพื่อเห็นแก่

ชาติและประชาชนเป็นส่วนรวม หากได้หวังผลอะไรเป็นการตอบแทนไม่ และเป็นโอกาสแล้วที่คณะทหารจะโค่นคุณและเสียดลเพื่อประเทศชาติ เพราะอยู่ในฐานะที่อาจจะเหยียดความเป็นประชาธิปไตยให้กับประชาชนซึ่งจะกลายเป็นอนุสรณ์ในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองของไทย โดยการถอนตัวออกไปจากการเมืองในระบอบนั้น ปล่อยให้รัฐสภาซึ่งเป็นสถาบันทางการเมืองที่สำคัญของระบอบการปกครองประชาธิปไตย (แม้ว่าที่เป็นมาจะตกอยู่ใต้อำนาจของฝ่ายบริหาร) อันประกอบด้วยวุฒิสมาชิกสภา และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชน ให้หาทางออกตามวิถีทางรัฐธรรมนูญและประชาธิปไตย โดยพิจารณาจากผลของการเลือกตั้งในขณะนั้น ซึ่งเป็นไปในลักษณะที่ไม่มีพรรคการเมืองใดมีเสียงข้างมากโดยเด็ดขาด ซึ่งอาจกระทำได้ในรูปของการจัดตั้งรัฐบาลผสมภายใต้ผู้นำพลเรือน ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้น ประชาชนก็จะต้องตระหนักในคุณงามความดีของคณะทหารต่อเหตุการณ์ทั้งหมดที่ได้กระทำไป ซึ่งถ้าเป็นเช่นนั้นการพัฒนาทางการเมืองตามวิถีทางประชาธิปไตยของไทย ก็อาจจะไม่ต้องสะดุดหยุดชะงักและหันไปสู่จุดตั้งต้นใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่า อันเนื่องจากมีอุปสรรคและปัจจัยหลาย ๆ ประการซึ่งได้กล่าวมาแล้วโดยสำคัญสำหรับความสำคัญประการอื่นอาจสรุปได้ดังนี้คือ

๑. เป็นจุดเริ่มต้นของกลุ่มทหาร ให้กลายเป็นกลุ่มการเมืองที่ทรงอิทธิพลยิ่ง และมีวิวัฒนาการไปสู่การครองอำนาจติดต่อกันเป็นเวลานานถึง ๑๒ ปีเศษ นับตั้งแต่ ๑๒ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ จนกระทั่ง ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

๒. เป็นจุดเริ่มต้นที่ส่งผลให้สถาบันพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก้าวขึ้นสู่ความรุ่งโรจน์อีกครั้งหนึ่ง และได้มีวิวัฒนาการไปในลักษณะที่ "ทรงพระราชอำนาจเป็นอย่างยิ่ง" อย่างเห็นได้ชัดจากเวลานั้นถึงปัจจุบัน ภายใต้การยอมรับ เทิดทูน และสนับสนุนซึ่งพระราชอำนาจของพระองค์โดยประชาชนทั้งมวล

๓. ภัยเหตุที่ทหารไม่สันตติในการปกครองบริหารประเทศภายใต้วิถีทางประชาธิปไตย ซึ่งมีกลไกและองค์ประกอบสลับซับซ้อน ดังนั้นผู้นำทางทหารเมื่อก้าวขึ้นสู่การมีอำนาจทางการเมือง จึงมองไปในแง่วาระระบบพรรคการเมือง รัฐสภา และเสียงของประชาชนโดยผ่านทางสื่อมวลชน เป็นอุปสรรคต่อการปกครองและพัฒนาประเทศ จึงโคลมเล็กสถาบันทางการเมืองดังกล่าวเสียด้วยการทำปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ซึ่งนับว่าเหตุการณ์ในครั้งนั้นตลอดจนวิวัฒนาการที่มีเป็นลำดับมา ได้ก่อกำยอย่างมหันตต่อการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งต้องประสบอุปสรรคนานาประการให้ต้องสะดุดหยุดชะงัก ไม่อาจมีการพัฒนาหรือเป็นไปตามวิถีทางประชาธิปไตย เพราะนอกจากรัฐบาลในขณะนั้นและต่อ ๆ มา จะไม่ให้ความสนใจ ภัยการวางแผนพัฒนาทางการเมือง

ให้ผสมผสานกันกับแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดผลดีแก่การพัฒนาประเทศ ซึ่งเป็น
 เข้มตามความมุ่งหมายของรัฐบาลแล้ว ยังได้แสดงความตั้งใจที่จะทำลายระบบการพัฒนาทางการ
 เมืองด้วยตัวของมันเองตามธรรมชาติ โดยคำสั่งของคณะปฏิวัติใหญ่ubleikพรรคการเมือง และห้าม
 ชุมนุมทางการเมืองเกินกว่า ๕ คน จึงเท่ากับทำให้การพัฒนาทางการเมืองต้องหยุดอยู่กับที่ และ
 ครั้งนี้เป็นารขาดช่วงการพัฒนาไปโดยเด็ดขาดนานถึง ๑๐ ปี นับแต่นั้นเป็นต้นมา

๔. สิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุดของการเมืองการปกครองของไทย ภายใต้รัฐบาล
 ทหารนับตั้งแต่มีการปฏิวัติเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ก็คือบทบาทของผู้นำทางทหารได้ใน
 อำนาจแก่ตนเองในฐานะนายกรัฐมนตรี ควบการบัญญัติไว้ในธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักรไทย
 พ.ศ. ๒๕๐๒ ที่มาตรา ๑๗ และได้มีการนำไปใช้เพื่อรักษาความสงบและความมั่นคงให้แก่ประเทศใน
 หลาย ๆ ทาง ที่สำคัญก็คือมีการยิงเป้าและประหารชีวิตคนเป็นจำนวนมาก อันเป็นผลที่อาจจะกล่าว
 ได้ว่า นอกจากจะเป็นการทำลายขวัญและความสงบสุขของประชาชน ถ้าหากเป็นการใช้อำนาจไปใน
 ลักษณะที่ไม่ชอบธรรม หรือไม่ยึดหลักธรรมเป็นอำนาจแล้ว ยังเป็นการกระทบกระเทือนต่ออำนาจ
 ศักดิ์การ เพราะไม่มีการพิจารณาคดีตามระบบของขบวนการยุติธรรมทางศาล และต่ออำนาจนิติ
 บัญญัติโดยรัฐสภา หรือสภาร่างรัฐธรรมนูญในลักษณะที่คู่หนึ่งว่าอำนาจทั้งสองต้องตกอยู่ภายใต้
 การครอบงำของอำนาจบริหาร ซึ่งนับว่าไม่ต้องตามวิถีทางการปกครองประชาธิปไตย

๕. เป็นแกนกลางระหว่างเหตุการณ์ที่สำคัญของชาติ คือความต่อเนื่องระหว่าง
 อดีต คือเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นจุดกำเนิด
 ของคณะราษฎร และนำไปสู่เหตุการณ์ปัจจุบัน (ในขณะนั้นเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐) คือการ
 โกงล้มอำนาจของบุคคลที่สืบทอดอำนาจของคณะราษฎรในลักษณะเป็นกลุ่มหรือบุคคลสุดท้ายให้พ้นไปจาก
 เวทีการเมือง เกิดเป็นบุคคลกลุ่มใหม่คือ "คณะทหาร" และสร้างวิวัฒนาการไปสู่วิกฤติการณ์ทาง
 การเมืองครั้งสำคัญในอนาคต เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง
 ทางการเมืองโดยพลังนักเรียน นิสิตนักศึกษา และประชาชน ซึ่งได้มีการผนึกกำลังเป็นอย่างดีอย่าง
 ที่ไม่เคยปรากฏมาก่อนในอดีต

สำหรับทฤษฎีและแนวความคิดเกี่ยวกับสภาพการณ์ทางการเมือง หรือปัจจัยที่จะ
 นำไปสู่การเกิดปฏิวัติรัฐประหารในประเทศไทยว่าเป็นอย่างไร หรือมีรูปแบบใดนั้นยังหาข้อยุติไม่ได้
 แต่ขอเท็จจริงที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์เพื่องานการวิจัยในครั้งนี้ พอสรุปได้ว่า มีมูลเหตุมาจากการ
 การขาดศรัทธาหรือไม่รู้จักในอุดมการณ์และระบอบการปกครองประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ของบุคคล
 หลายฝ่ายของประเทศ คือนักการเมือง ทหาร และประชาชน เป็นเหตุให้มีการปฏิบัติผิด ๆ ยึดถือ

เอาประโยชน์ส่วนตัวเป็นที่ตั้งว่ามีความสำคัญกว่าที่จะทำหรือเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมและประเทศชาติ ความยุ่งเหยิงทางการเมืองจึงได้เกิดขึ้น และวิวัฒนาการไปสู่การเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองครั้งแล้วครั้งเล่า และในแต่ละครั้งนั้นบุคคลผู้มีอำนาจทางการเมือง ก็ไม่สนใจที่จะศึกษาหาสาเหตุทางแก้ไข โดยอาศัยวิธีการตามวิถีทางประชาธิปไตย ซึ่งน่าจะเป็นเพราะเห็นว่าจะกระทำไต่ยากกว่า จึงหันเข้าหาทางออกด้วยการทำการปฏิวัติรัฐประหารหรือกบฏซึ่งง่ายกว่า แต่เป็นสิ่งที่ในขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดอุปสรรคและเป็นภัยอันตรายต่อการพัฒนาทางการเมือง ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตย พร้อมกันนั้นก็เป็นที่นำไปสู่ความระส่ำระสาย และวิกฤติการณ์ทางการเมืองครั้งต่อ ๆ ไป ดังที่เป็นอยู่ในสภาพการณ์ทางการเมืองของไทยตลอดมา

อย่างไรก็ตาม หลังจากที่ได้เกิด "วิกฤติการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖" แล้ว ประตูกว้างความเป็นประชาธิปไตยได้เปิดกว้างออก ประชาชนได้รับเสรีภาพเต็มที่จากผู้นำทางการเมืองที่เป็นพลเรือนคือ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ในฐานะนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้โดยมีผู้นำฝ่ายทหารคอยให้การสนับสนุนและทำหน้าที่เป็นผู้พิทักษ์ความมั่นคงของประเทศอย่างเต็มที่ โดยไม่ยอมแสดงตัวเข้ามาบีบบังคับทางกายทางการเมืองดังที่เป็นอยู่ก่อนหน้า ดังนั้น โอกาสพัฒนาทางการเมืองภายใต้อุดมการณ์ประชาธิปไตยจึงได้มาถึง ซึ่งในระยะนี้แม้การเฟ้นหาตัวผู้นำพลเรือนที่สามารถจะกระทำไต่ได้โดยยาก เพราะต้องการเวลา แต่ถาได้มีการเริ่มต้นที่กายไต่ความมีศรัทธาในอุดมการณ์และระบอบการปกครองประชาธิปไตยร่วมกัน ผลสำเร็จเป็นการพัฒนาทางการเมืองและประชาธิปไตยอย่างถูกต้องทางยอมบังเกิดขึ้น แม้จะมีปัญหาและวิกฤติการณ์ทางการเมืองเกิดขึ้นบ้างเป็นครั้งคราว แต่ภายใต้วิถีทางประชาธิปไตย ซึ่งตามาผู้นำทางการเมืองจะเฉลียวฉลาดศึกษา และพากันเพียรพยายามค้นหาหนทาง และเป็นทางออกที่ดีกว่าถูกต้องกว่าและเหมาะสมกว่า ซึ่งถ้าสามารถมีวิวัฒนาการไปจนถึงขั้นที่กลไกทางการเมืองการปกครองของประเทศ บรรลุสู่สภาพแห่งการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลแล้ว การเกิดวิกฤติการณ์ทางการเมืองและหาทางออกด้วยการทำปฏิวัติ รัฐประหาร หรือกบฏในประเทศไทย จะค่อย ๆ น้อยลง และไม่เป็นสิ่งที่นิยมกระทำกันอีกต่อไป